

Facsimile not copied.

צוויי כרוזים אין יידיש פונעם „ועד ארבע ארצות“ אין 1671

(א בלאט פונעם פארלירענעם פנקס)

פון פראפ. ש. דובנאוו (בערלין)

קריסטן און קען שאָדן דעם כלל. שפעטער (1687) האָט דער קיניג אַרױסגעגעבן, לױט דער השתדלות פון ועד, א פאר-אַרדענונג, אז אלע יידן זענען מחויב זיך אונטערצוהאָרפן דעם אױטאָריטעט פונעם ועד און נישט אַזעקמאָכן זיך פון צאָלן שטײערן צום ועד און צו די קהל-פאַרהאַלטונגען.

דער ערשטער כרוז באַצײט זיך צום אָנהױב פונעם אָנ-געחײזענעם קאָמף מצד דעם „ועד ארבע ארצות“ קעגן אַזעל-כע אונטערהאַנדלונגען מיטגלידער, האָט חילן זיך אַרױסדרייען פון די תקנות הועד, פירן אינטריגעס, שטאַלן אַרײַן מחלוקת — „אין שערוריה“ — אינעם בעלמער קרייז. צוליב זײַערע מעשים „קאָן מען נישט יוצא זײַן ידי חובות“ „גאָר דמלכא“ — ס'מײנט אַרײַנשטאַלן די פלובה-שטײערן, און „קהלות וגלילות שולדיקן זיך אין דריבער בײַא פריצים און גלחת“. דורך דעם מאַכן זײ די יידן „שפל ונבזה“ פאַר די אומות-העולם, פיל שררות רעדן זענען דעם און דאָס ברענגט צו חלול-הסם, דער ועד גיט דעריבער דאָס רעכט די אַרמיקע אױטאָנאָמע פאַרהאַלטונגען „רודף זײַן“ אַזעלכע לײט, שטראַפן זײ „מיט חרפות און קנסות ותפיסות“ און אַרײַנלייגן אין חרם.

קאָנקרעטער און פיל שטרענגער לױפן טאָן אין דער צװײטער פרוז, העלכער איז געהערט: 1) קעגן געלד-סעלד שער און די, האָט האַנדלען מיט פאַלשע געלד („עוסק ביופּים“). 2) קעגן די, האָט קױפן גענוגמע זאכן, 3) האָט זענען „סרסרים בין גוי לנזיר“, 4) האָט זענען „מגלה מסתורין של ישראל בפני ערלים“, דערצײלן אױס פאַר גױס, האָט בײַ יידן טוט זיך; מסתמא דאָרף עס מײנען — זענען די מעשים פון די ועדים און דעם ועד הנדול, 5) האָט „חייזן אונז לער-נין יורשי מחיות לערלים“ — דאָס מײנט חידער, האָט אַנט-דעקן די סודות פון דער יידישער חירטשאַפּט כלפי-חוץ, 6) האָט זוכן זיך „החמנות“ (שפעלעס) בײַ שררות אָן דעם חוסן פון קהל — און 7) האָט חילן זיך דורך די שררות באַפרייען פון צאָלן שטײערן. קעגן די אַלע קאָמענאַריעס הערט דער-קלערט א „חרם הנדול והנורא בתקיעת שופר וכבוי נרות“, לײט דער תקנה פון דער פריערדיקער ועד-זיצונג אין לובלין אין פעברואַר 1671.

דידאָזיקע בײַדע פרוזים זענען אַ קלאַרע אילוסטראַציע הן צו די אַרדענונגען און די יידישע קהילות פון פוילן אין יענער צײַט, הן צו די מיטלען, האָט דער ועד פלעגט אָנ-

דער אָריגינאַל-פנקס פונעם „ועד ארבע ארצות“ אין פוילן איז, ווי באַקאַנט, פאַרפאַלן געהאָרן. עס זענען נאָר זיצול געהאָרן עטלעכע בלעטער, האָט זענען בשעתו (אין יאָר 1894) מיר צוגעשיקט געהאָרן פון דער שטאָט דובנאָ און גע-מײנען זיך איצט אין מיין אַרכיוו. אין דידאָזיקע בלעטער זע-נען פאַרעאן צװײ כרוזים אין יידיש, האָט זענען אין נאָמען פונעם „ועד ארבע ארצות“ אױסגערופן געהאָרן אױפן יאָר אין יאָר-ראַסלאַוו (גאַליציע), וואו עס פלעגן אָפט פאַרקומען די זיצונגען פונעם ועד, און דערנאָך אױך אין אַלע בתי-מדרשים פון גאַנץ פוילן („בכל בתי כנסיות שבכל הארצות בקנס מאה אדומי“ מכיס כל המוחה ומעכב).

דאָס איז געהערן אין יאָר 1671 (תל"א), נאָך די שרעק-לעכע הריגות פון כמעלניצקין אין אוקראַינע און נאָך די מלחמות אין פוילן, זענען די יידישע קהילות זענען געהאָרן עקס-נאַמיט רואנירט, גייסטיק דערשלאָגן און זענען דער אַלמער אױ-צײט פון אַלגעמײנער „רואינע“ האָט דער חורבן געבראַכט אױך אין יידישן לעבן צו מהומות, מחלוקת, צו אַ יידיה פון דער אַלמער שטרענגער דיסציפלין אין די קהילות און צו „קנז-ניזת וקשרים“ — אינטריגעס און אַפאָזיציע מצד איינצלע מיט-גלידער אָדער גרופעס אין די קהילות — קעגן די תקנות פונעם ועד, באַזונדערס אױפן חירטשאַפּט-פּינאַנציעלן געביט.

צום סוף פון די 60 קער אין אָנהױב 70 קער יאָרן פונעם XVII מן יאָרהונדערט האָט דער „ועד ארבע ארצות“ זיך גע-טריען חידער פאַרשטאַרקן זײַן אױטאָריטעט, פאַרשטאַרקן די דיסציפלין אין די קהילות און באַקעמפן די לײט, האָט זע-נען צוליב פרייהאַטע אינטערעסן עובר אױף די אָנגענומענע תקנות און חילן זיך נישט רעכענען מיטן מובת-הכלל. לױט דער השתדלות פונעם ועד האָבן דער סײַם און דער קיניג (אין 1673) געגעבן די קהל-פאַרהאַלטונגען דאָס רעכט אױסצושליסן פון דער קהילה יעדן חידערשטעניקסטן; אָן דער דערלױבע-ניש פונעם קהל האָט קײן ייד נישט געטאַרט מאַכן חלואות בײַ די פריצים און גלחים, אָנגעמען אָן אַרענדע אָדער אַ שטעלע. מיט עטלעכע יאָר שפעטער (1676) האָט דער ועד חידער פאַרשטאַרקט זײַן צו אַרענדירן פריזישע ערד אָדער פלובה-אָפּפאַלונגען, ווי בכלל אַרײַנשטעלן אין האַנדל-באַציאָונגען מיט נישט-יידן, מסתמא דאָס ברענגט אָסם צו קאָנפליקטן מיט די

proclaimed in Jaroslav (Galicia) and elsewhere in Poland.

date: 1671

Drafted in Lublin

לייט אונז שטראפן מיט חרפות אונז' קנסות ותפיסות אפי' [אפילו] בדיני גוי' אונז' אל דיא הוצאות זאלן זיין מכיס קושרי קשרי. אונז' וואס זילכי זכין ווערן נישטין וועלט מען גובה זיין פון אירי הייזר אונז' אירי קליידר קרן ורחי, אונז' דיא זעלבין לייט די זילכי זכין אן היבן זאלן כל ימיהם קיין התמנות האבן אין אירי קהלה או גליל. אונז' קיין חוקה האבן זיא נאך איר קינדרש קינדער אונז' דיא ווערן זילכי זכין מאן אונז' ווערן קנוני' וקשרים מכין זיין מוחרם ומנודה מופרש מכל ק"י [קדשי ישראל] ורכצו בהם כל האלות הכתובות בתורה, מאחר דז זיא ניט האבן רחמנות אויף זיך זעלבשט אונז' איבר דער קהלה אדר גליל אונז' אויף דעם בלד. כי קשה מחלוקות לפני המקום, אונז' זיא גידענקן ניט דז מיר זיין שפל אונז' מאוס ומיאוס בעיני האומות מכין זילכי לייט נאך גאר דז מיר בעו"ה זיין שפל ונבוה, אז ידוע איז דז שרים רבים ריין פון זילכי זכין, אונז' פון דעם ממון רב וואס אויף גיט אונטער יהודי. ע"כ זאל אימלכר משים על לב זיין ניט צו גן אין זילכי דרכי רעים זילכו בדרך טובי. אונז' דער ברוז איז איין גשריבן גיווארן פונקט דר"א יצ"ו בתוקף פס"ד [פסק דין] גמור.

ער כאן הכרוז הנ"ל.

עוד נכרוז ברוז זה בזה הלשון

אויך לאם [לאומ?] מען מודיע אונז' מתרה זיין בזה הכרוז, וועגן דיא לייט דיא זיין עוסק ביופי' הן גאלד שמירן הן אין אנדרי עסקים, דז מען זילכי לייט ווערט מוסר זיין למלכות אונז' הערם געלט אויף זיא ליגן לבער הקוצים מן הכרם כרם ה' צבאו. אויך דיא דא גנבות קויפן, אונז' די דא זיין סרסרים בן גוי לגוי, און דיא דא מגלה זיין מסתורי של ישראל בפני ערלים, אונז' דיא דא ווייזן אונז' לערנין יודשי מחיות לערלים. אוי להם ולנשמותיהם. דער חרם הגדול והנורא בחקיעת שופר וכבוי נרות וואס גיגעבן איז גיווארן בלובלין גראמניק? חל"א זאל חל זיין אויף דיא פושעים אונז' אויף דיא זיך התמנות וזכמן פון שררות, אונז' דיא זיך מציל זיין ע"י שררות דז זיא קיין מסים זאלן געבן. דיא זיין גורם הוצאות מרובות לא יאבה ה' סלוח להם. זילכי לייט זיין מנודה משתי עולמות, איר ממון איז הפקר, אונז' ווען איין מפלה ווערט אויף זיא קומן זאל מען זיא ניט העלפן אדרבא מען זאל זיא מוסר זיין אין דער שאול תחת' אונז' מפריש זיין מקהל הגולה.

(1) דאס מיינט: צפתן גרעמניק. יאירי (אין פעברואר).

נעמען פרי צו פארשטארקן זיין אויטאריטעט און די דיסציפלין אין די קהילות.

די ביידע ברויים זענען געשריבן אין א געמישטער שפראך פון יידיש מיט העברעאישע פסוקים. דער ערשטער ברוז איז פילחידז געהען פארעפנטלעכט פון אונז אין דער „דזשואיש ענציקלאפעדיא“ (ב. IV, ז. 308), אבער דא גיבן מיר צום ערשטן מאל זיין פולן טעקסט. דער צווייטער איז נאך ערגעץ נישט געהען געדרוקט. מיר ברענגען די דאקומענטן אין זייער אריגינאל-ארעאגראפיע און גיבן אויך א פאקסימילע פון די 3 זייטלעך.

פאר די ברויים קומט א הקדמה אין העברעאיש פונעם ועד — א מין קיצור פון דעם, וואס הערמ אויספירלעך גע-זאגט הייטער: העגן די אמרואיקע ציימן, העגן די „חרופים וגדופים“ און מחלוקות, וואס היידערשפעניקסע פערזאנען מאכן אן. „וכדאי היה לנו לשנות מכל עסקינו כי אם בעונשי של האנשים ההם“, אבער צוליב די גרויסע שוועריקייטן פון אריינשראגן דער מלוכה די שטייערן וואס מען דאס ביז איצט נישט געקענט טאן. פרי טאכן צו דעם א סוף הערן צוריס-געגעבן די ברויים:

„וזה לשון הכרוז“

האלופי הקציני' הרוננים מנהיגי הארצות יצ"ו לאוזן מודיע, מאחר דז זיך גיפונן האָס, דז אזו (אין) שערורי' אונז' סחלוקת האָס זיך דערזעקט אין גליל העלם, דז כמעט ראש גליל ווער אויף (גי)גאנצן אונז' חלילה מוֹק גיזעזין מעמד וסצב הכלל שארית ישראל, אונז' איז פרקריגט גיזאָרן כמה אלפי' אזו האָבן רוזני ד"א [די ארצות] יצ"ו די זאך פרי זיך גינומן אונז' האבן גיטמראשט די לייט' דיא (ראש) האבן אן גיזובן אונז' דיא דא האבן איין חלק דראן גיהם זעלבי דז מען ניט וויל פורט זיין משני הכבוד. ומאחר דז זיך זילכי זכין דרוועקן אין קהלות דז לייט מכין קנוניות וקשרים בעו"ה דיא ניט דרין דרהורט גיווארן אונז' זיין עובר אויף חרמות קדמונים אונז' זיין מחריב דיא קהלות, אונז' איבר זילכי מעשים קאן מען נישט יוצא זיין ידי חובות כרגא דמלכא, אונז' קהלות וגלילות שולדיקן זיך איין דריבר ביא פריצי' אונז' גלחת וואס אייטל סכנות נפשות איז. דיא זעלביגן זיין רודפי' גמורים לא יאבה ה' סלוח להם. רוזני ד"א יצ"ו העמין זיא איצונדרט פרי זיך גינומן אונז' גיטמראשט או [אס?] רודמים ניערם זיא זיין פרויד היצונדרט בסילוק כרגא דמלכא. אזו גיבן ראשי רוזני קציני מנהיגי ד"א יצ"ו רשות ומקל ורצועה פראשי הגלילות ולראשי הקהלות דז זיא זאלין רודף זיין זילכי

Language of proclamation is Yiddish + Hebrew.

original orthography; facsimile not copied